

A KORAI GYERMEKVÁLLALÁST MEGHATÁROZÓ TÉNYEZŐK A CIGÁNY NŐK KÖRÉBEN

JANKY BÉLA

Bevezetés

Tanulmányunkban azt vizsgáljuk, hogy milyen mérhető tényezők befolyásolhatják a korai gyermekvállalást a cigány nők körében.¹ Az elemzés a Kemény István által vezetett, 2003-ban végzett országos reprezentatív cigányvizsgálat adataira épül.² Ennek megfelelően nem a romák és nem romák összehasonlítása a célunk, hanem a cigány népességen belül érvényes mechanizmusok feltárása. Többváltozós regressziós elemzés segítségével azt kutatjuk, hogy miként alakíthatják a munkaerő-piaci kilátások, a szegregáció, illetve az egyes közösségeken belüli hagyományok a korai gyermekvállalás esélyét. Foglalkozunk továbbá az iskolázottság szerepével is.³

¹ Az elemzés a „Demográfiai folyamatok és az időskori biztonság” című NKFP 5/024/2004 témaszámú kutatás keretében született. A kutatás vezetője Mészáros József. A tanulmány épít a Kemény István által vezetett, a hazai cigány népesség helyzetét vizsgáló kutatásra. A szerző jelentős mértékben támaszkodott az említett kutatás során szerzett ismeretekre, és annak adatbázisát használta. Köszönettel tartozom Kemény Istvánnak azért, hogy az elemzési eredményeket és az adatokat készségesen rendelkezésre bocsátotta és hogy a tanulmány korábbi változatához megjegyzéseket fűzött. Az elemzésben szereplő KSH-adatok összeállításában Gulyás Attila nyújtott pótolhatatlan segítséget, akinek munkáját külön köszönöm. A tanulmány kiindulópontjául szolgáló korábbi demográfiai jellegű elemzések elkészültét az Oktatási Minisztérium *Deák Ferenc Ösztöndíja* támogatta.

² A felmérés egy 1971-ben és 1993-ban végzett kutatás megismétlésére épül. Az 1971. évi vizsgálatot Kemény István, az 1993. évi vizsgálatot Kemény István, Havas Gábor és Kertesi Gábor, a 2003. évi vizsgálatot Kemény István és Janky Béla vezette. Az 1971. és az 1993. évi felmérés az MTA Szociológiai Kutatóintézetében készült. A 2003. évi felmérés *A magyarországi cigány népesség helyzete a 21. század elején (szegregáció, megélhetés, iskolázottság, önkormányzatiság)* címmel a 2001. évi *Nemzeti Kutatási Fejlesztési Programok* kutatási projekt keretei között született az MTA Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézetben. Az 1971-es felmérés legalapvetőbb eredményeihez lásd: Kemény 1976, az 1993-ashoz pl.: Kemény – Havas 1996, a 2003-ashoz pedig: Kemény – Janky 2003a,b; Kemény – Janky – Lengyel 2004. Részben e felmérésekre támaszkodó mélyebb elemzéseket nyújt Kertesi 2005.

³ A 2003-as cigányvizsgálathoz kötődő egyéb demográfiai eredményekhez lásd még Kemény 2004; Janky 2005a,b.

A korai gyermekvállalás a nők iskolai előmenetele és ehhez kapcsolódóan a későbbi munkaerő-piaci integráció miatt érdemel különös figyelmet. Nagyon fontos, hogy a cigányok integrációjával foglalkozó társadalompolitikusok időben reagáljanak erre a problémára, ugyanis a fiatalabb kohorszok létszámcsökkenésére törvényszerűen megkésve reagáló oktatási rendszerben egy rövid ideig még az integrációt ösztönző oktatáspolitikától függetlenül is viszonylag jók a lehetőségek arra, hogy a romák és általában az alacsony státusú szülők gyermekei érettségihez jussanak. Azonban azáltal, hogy az oktatási infrastruktúra előbb-utóbb igazodik a demográfiai változásokhoz, még kifejezetten „cigánybarát” oktatáspolitikát feltételezve is komoly akadályok gördülhetnek a romák továbbtanulása elé. Ha ennek jelenleg is komoly és várhatóan fokozódó nehézségei mellett a cigány közösségekben nem válnak széles körben láthatóvá a sikeres továbbtanulás (és munkaerő-piaci integráció) mintái, nem várható, hogy a roma családok épp a szűkülő lehetőségek időszakában vállalják majd a mainál nagyobb arányban a kötelező éveken túlnyúló, mindenképpen komoly anyagi terhekkel járó taníttatást. A korai családalapítás pedig – a cigányok többségének alacsony társadalmi-gazdasági státusa, valamint az oktatási rendszer direkt és indirekt diszkriminációja mellett – a továbbtanulás egyik legfontosabb akadálya.

Vizsgálatunk egyik legfontosabb tanulsága, hogy a munkaerő-piaci esélyeknek a korai gyermekvállalásra gyakorolt közvetlen hatása nehezen kimutatható. Ezzel szemben a szegregáció, továbbá bizonyos kulturálisan elkülönülő cigánycsoportokban kialakult alkalmazkodási stratégiák befolyása érdemi.

A továbbiakban először a korai gyermekvállalás problémakörét tekintjük át a romák szempontjából. Ezután az elemzés alapjául szolgáló hipotéziseket fogalmazzuk meg, majd a felhasznált adatokat és eljárásokat ismertetjük. Ezt követően az eredmények tárjuk elő. A tanulmányt záró összegzésben kijelöljük a további vizsgálatokban előttünk álló feladatokat is.

A korai gyermekvállalás a cigányok körében⁴

A hatvanas és hetvenes években a szülések időzítése érdemben nem befolyásolta a munkaerő-piaci integrációt, mert a munkaerőhiányban szenvedő szocialista gazdaság nagy számban szívta fel még az általános iskolai végzettségű férfiakat és nőket is. Mivel a nyolc osztály legalább formális elvégzése 15–16 éves korra abszolválható volt, az állásvállaláshoz szükséges papírok megszerzése nem állt konfliktusban még az igen korai családalapítási törekvésekkel sem. A tervutasításos gazdaság körülményei között a munkaviszony szülés és gyermeknevelés miatti megszakítása többnyire alig csökkentette a

⁴ A problémakör némileg részletesebb áttekintéséhez lásd Janky 1999, 2005a.

későbbi elhelyezkedési esélyeket. Akkoriban – a piaczgazdaság feltételei mellett, különösen az értelmiségi szakmákban dolgozó nők számára oly égető – karrieridőztési szempontoknak értelemszerűen kisebb súlyuk volt, különösen a beosztott fizikai munkakörben dolgozó nők döntéseiben. A cigány nők tehát úgy tudtak integrálódni a munkaerőpiacra, hogy közben nem kellett feladniuk a szüleik által követett családalapítási szokásokat sem.

Kemény István (1976) azonban már a hetvenes években felhívta a figyelmet arra, hogy drasztikusan csökkenni fog a kereslet az alapfokú végzettséggel rendelkező munkaerő iránt. A kilencvenes években a szakmunkásvégzettség legtöbb fajtája is leértékelődött, és egyre inkább már csak az érettségi kínál komoly esélyeket az elhelyezkedésre. Különösen igaz ez a komoly munkaerőpiaci diszkriminációt elszenvedő romák esetében. A középiskolai tanulmányok végigvitele azonban már konfliktusba kerülhet cigány nők gyermekvállalási szokásaival. A 2003-as cigányvizsgálat adatai szerint a mai fiatal roma nők közel egyharmada 18 éves koráig, kétharmada pedig 20 éves koráig megszüli első gyermekét. Azok, akik a családalapítás miatt félbeszakítják tanulmányait, akár egész életükre elveszthetik annak az esélyét, hogy valamikor is rendszeres munkájuk legyen. A korai gyermekvállalás nem csupán a nők iskolai és munkaerő-piaci integrációját érinti. Nem szabad megfedkezünk azokról a fiatal apákról sem, akik a gyermek születése után nem engedhetik meg maguknak, hogy szűkös erőforrásaikból iskolai pályafutásuk folytatására áldozzanak. Az alkalmi segédmunka és a ház körüli segítség azonnal jelentkező haszna a családalapítás után még értékesebbnek tűnik a jövőbeli bizonytalan munkaerőpiaci sikerhez képest.

A 100 szülőképes korú cigány nőre jutó gyermekek (élveszülések) száma viszonylag közel áll ahhoz a mértékhez, amelyet a KSH az első világháborút követő években országos átlagban regisztrált. Ez érvényes a családok átlagos gyermekszámára is, ha a húszas évek országos mutatóit, illetve az 1993-as cigányvizsgálat eredményeit vetjük össze. További hasonlóságra bukkanunk, ha a két népesség (az 1921-es teljes populáció, illetve a kilencvenes évek cigány társadalma) kormegoszlását hasonlítjuk össze.

Fontos azonban itt egy megkülönböztetést tenni: bár a húszas évek magyarországi populációjának és a kilencvenes évek cigány népességének gyermekvállalási kedve összességében közel áll egymáshoz, jelenős, egymást kiegyenlítő eltérések mutatkoznak az egyes korosztályok szülési szokásaiban. A 25 évesnél fiatalabb cigány nők között némileg magasabb, a 20 éves kort el nem érők esetében pedig sokkal magasabb a szülések gyakorisága, mint ahogy az a teljes népesség megfelelő korosztályaiban volt tapasztalható az első világháborút követően. Ellenben a 25 éves kort elért nők körében a reláció fordított volt. A cigány nők fiatalabb korban kezdtek szülni és korábban is zárták le termékenységi periódusukat, mint ahogy a hazai népesség tette az első világháborút követő években. A század első évtizedeiben még igen alacsony volt azoknak a

nőknek az aránya, akik 14 éves koruk után is folytatták iskolai tanulmányaikat, tehát a tinédzser anyák akkori alacsony aránya valószínűleg nem az iskola családalapítást késleltető hatásának tudható be.

A húszas éveket követő évtizedek Magyarországon a születések számának csökkenése elsősorban a gyermekvállalás életszakaszának korábbi lezárásából adódott, miközben lényegében stagnált a 20 évesnél fiatalabban szülő nők aránya.⁵ A kilencvenes években azonban elkezdődött a gyermekvállalás időbeli kitolása. A 15 évvel ezelőtti 25–26 éves életkor helyett ma már 27–28 évesen szülik első gyermeküket a magyar nők (Spéder 2004). A 2003-as cigányvizsgálat adatai arra utalnak, hogy a romák körében nem indultak el hasonló folyamatok: az ő esetükben jelenleg 20 éves korra várható az első gyermek világrahozatala, és ebben nem történt jelentős változás az elmúlt évtizedekben. Tízből három cigány nő 18 éves kora előtt már szül, de legkésőbb 20 évesen már nagyjából kétharmaduk. A tinédzser anyák arányában némi ingadozás megfigyelhető az utóbbi másfél évtizedben (1. táblázat), azonban ennek mértéke és a mintában megfigyelt esetek (szülések) száma megnehezíti az időbeli változások részletesebb vizsgálatát.⁶

1. Az első gyermeküket szülő anyák életkor szerinti megoszlása (%) egyes időszakokban (becslés a 2003-as országos cigányvizsgálat adatai alapján)
Mothers giving birth to their first children by age groups (%) in some periods
(an estimation based on the data of the country-wide Roma survey carried out in 2003)

A gyermek születési éve	Az anya életkora az első szülés időpontjában				Esetszám
	14–17 éves	18–20 éves	21–49 éves	együtt	
1980–1989	30,4	39,3	30,4	100,0	336
1990–1994	32,5	41,7	25,7	100,0	206
1995–1999	23,8	39,3	36,9	100,0	214
2000–2003	28,7	37,4	33,9	100,0	115

Forrás: 2003-as cigányvizsgálat alapján Janky (2005a).

A cigányság egészére vonatkozó adatok gyakran eltakarják az egyes csoportjaikban zajló folyamatokat. Így az ország különböző területein élő cigányok

⁵ Magyarországon a Nyugat- és Dél-Európában szokásosnál korábban születték meg első gyermekeiket a nők – miközben a teljes termékenység szintje nem volt magasabb, mint a nyugati országokban (Pongrácz – S. Molnár 1994).

⁶ Az adatok mindenesetre nem mondanak ellent annak a feltételezésnek, hogy a munkaerő-piaci lehetőségek rendszerváltás körüli romlása, a gyermektámogatásoknak a Bokros-csomag idején kezdődő leértékelődése, továbbá a későbbi rehabilitációja, illetve a továbbtanulási lehetőségek utóbbi években megfigyelhető bővülése egyaránt szerepet játszhatott a családalapítás időzítésében.

gyermekvállalásával foglalkozó kutatások is egymásnak ellentmondó tendenciákról számoltak be. Fleck Gábor és Virág Tünde (1999) dél-baranyai beás cigányok körében végzett kutatásának eredményei szerint a vizsgált közösségekben az utóbbi egy-két évtizedben erőteljes volt a szülő korba lépő fiatalok törekvése arra, hogy gyermekvállalási mintáikat a többségi társadalom szokásaihoz igazítsák. Durst Judit (2001, 2006) ugyanakkor egy északkelet-magyarországi faluban végzett kutatására alapozva arra hívta fel a figyelmet, hogy – legalábbis a vizsgált településen – a szülők törekvéseinek ellenére is növekszik azoknak a fiatal cigány nőknek az aránya, akik igen fiatalon szülnek. Ugyanabban a régióban hasonló eredményre jutott Ladányi János és Szelényi Iván (2004). Ugyanakkor az egyes régiókon vagy akár kistérségeken belül is vannak különbségek. Például Durst (2006) egymáshoz igen közel fekvő falvak romái körében talált egymástól jelentősen eltérő gyermekvállalási szokásokat.

A Kemény István-féle reprezentatív cigányvizsgálat adatai is jelentős differenciákra utalnak, és a törésvonalak egy része kifejezetten az utóbbi másfél évtizedben keletkezett. Például a rendszerváltás előtt nem volt érdemi különbség a három nagy országrész (Dunántúl, központi régió, keleti országrész) cigány népességének szülési szokásaiban. Az utóbbi másfél évtizedet tekintve azonban a Dunántúlon élő cigányok már kilógnak a sorból. Közöttük – a keleti országrész és a központi régió stagnáló arányszámával szemben – jelentősen, 30 százalékról 19 százalékra csökkent az első gyermeküket 18 éves koruk előtt megszüülő nők aránya. A főleg a Dél-Dunántúlon, élő beás nyelvet beszélő cigányok a saját régiójukon belül is kitűnnek azzal, hogy későn alapítanak családot és generációnként mind későbbre tolják az első gyermek vállalását. Körükben a rendszerváltást megelőző két évtizedben az átlagnál egy árnyalatnyival talán alacsonyabb volt a gyermekvállalást korán kezdő nők aránya, az 1990 és 2003 közötti évek születeit tekintve pedig 13 százalékot tett ki. Az oláh-cigányok körében 28 százalék volt ez a hányad, míg a csak magyarul beszélőknek 31 százaléka szült 18 éves kora előtt. Ez megerősíti Fleck Gábor és Virág Tünde idézett kutatási eredményeit.

Vizsgálatunknak nem célja, hogy okokat keressen a cigány és nem cigány népesség között e téren hosszabb ideje fennálló markáns különbségekre. Ezeket adottnak tekintve arra keressük a választ, hogy a cigányságon belül kik azok, akik korábban, illetve később vállalnak gyermeket. Az empirikus elemzésben a 18 éves koruk előtt gyermeket szülő nők arányára koncentrálunk.

Elfogadjuk azt a hipotézist, mely szerint a munkaerőpiacon esélytelen, marginális helyzetben lévő fiatalok számára fontos, bár csak saját közösségükön belül érvényesíthető státuszjavítási lehetőség a gyermekvállalás (Durst 2001, 2006; Kelly 1998). Ebből azonban az is következik, hogy a munkaerő-piaci kilátások és a szegregáció mértéke kihat a korai családalapítás vonzerejére. Ladányi és Szelényi (2004) történeti demográfiai elemzéssel mutatják meg, hogy az általuk vizsgált községben az integrációs esélyek érdemben befolyá-

solhatták a cigányok demográfiai magatartását. E tényező mellett a hagyományok továbbélésének kisközösségi mintáit is tanulmányoznunk kell.

A hipotézisek

A gyermekvállalás időzítését számos esetleges, csak az egyéni élettörténetek fényében megérthető tényező befolyásolja. Ezek mellett azonban az életpálya-tervezés racionális motívumai, valamint a társadalmi környezet értékrendje és konvenciói is szerepet játszanak abban, hogy egy tizenéves nő hogyan próbálja alakítani esetleg meglévő párkapcsolatának jellegét, tudatosan elzárkózik-e az anyaszereptől, vagy éppen kifejezetten vágyik rá. Ez még akkor is igaz, ha számos esetben tervezés nélkül, esetleg kifejezetten az előzetesen megfogalmazott szándékoktól eltérő időpontban érkezik a gyermekáldás. Elemzésünkben arra törekedtünk, hogy a legfontosabb, ám nagyon egyszerű mechanizmusokat vegyük figyelembe.

Első hipotetikus állításunk az, hogy az első gyermek vállalásának időpontját befolyásolják a cigány fiatalok környezetében jellemző munkaerő-piaci esélyek. Minél kedvezőbbek ezek, annál többen törekednek arra, hogy halasszák a gyermekvállalást.

Második hipotézisünk úgy szól, hogy az első gyermek vállalásának időpontjára az iskolázási költségek és lehetőségek is hatással vannak. Minél előnyösebb feltételekkel számolhatnak az érintettek, annál többen törekednek arra, hogy iskolai pályafutásuk érdekében későbbre tolják a gyermekvállalást.

A harmadik hipotézis szerint a szűkebb társadalmi környezetet alkotó cigányközösség szegregáltsága befolyásolja, hogy mi az eredője két, egymással szemben álló hatásnak: egyfelől a korai gyermekvállalás státuszjavító jellegének, másfelől a környező többségi társadalom ezt elítélő értékrendjének. A szegregáltabb közösségekben vonzóbb lehet a fiatal nők számára a korai anyaság.

A negyedik hipotézis azt fogalmazza meg, hogy a közvetlen társadalmi környezetet alkotó cigányközösség gyermekvállalási hagyományai szolgálnak az optimális gyermekvállalási kor meghatározásának kiinduló eleméül (referenciájaként), így e konvencióknak mindenképpen fontos szerepük van az első szülések időzítésében. Ahol a megelőző generációban is hamarabb szültek a nők, ott – ceteris paribus – ma is így történik (jóllehet e hatás akár igen gyenge is lehet).

A négy alapvető hipotézis megfogalmazásán túl rá kívánunk mutatni arra, hogy a gyermekvállalással kapcsolatos döntés szorosan kapcsolódik az egyén iskolai pályafutásához. Itt azonban kölcsönhatásról van szó: az iskolai ambíciók késleltetik a szülést, a korai gyermekvállalás (akár akaratlanul is) gátolhatja az iskolai előremenetelt, ám ezek a törekvések maguk is részben a fenti tényezők

következményei. Az erre vonatkozó adatokat elemzésünkben kiegészítő jelleggel szerepeltetjük.

Adatok, változók, eljárások

Az adatok elsődleges forrása a 2003-ban végzett harmadik országos reprezentatív cigányvizsgálat. A felmérés alapsokasága az ország teljes cigány lakossága volt, alapegysége a háztartás, illetőleg az egy lakásban lakók közössége. Az adatfelvétel során 1 százalékos reprezentatív mintát készítettünk. Azokat a személyeket soroltuk a cigányok közé, akiket a nem cigány környezet cigánynak tekint.⁷ Ezáltal biztosíthattuk a megkérdezendő személyek kiválasztásának egyértelműségét, a cigányok lakhelyéről és címéről ugyanis nincs nyilvántartás. A 2003-as felmérés mintájába 1165 lakás került be. Kiegészítésként, bizonyos regionális és megyei szintű jellemzők rögzítéséhez a KSH adatait használtuk fel (KSH 2004a,b).

Bár a rendelkezésünkre álló minta nagynak tekinthető, ekkora elemszám mellett sem volt biztosítható az adatok megyei (vagy még alacsonyabb) szintű reprezentativitása, azaz hogy a minta egy-egy megyén belül is jó eséllyel leképezze a cigány háztartások településtípus, nemzetiségi-nyelvi kötődés, illetve a cigányok településen belüli arányszáma szerinti megoszlását. Ez nyilvánvalóan korlátozza azon változóink megbízhatóságát, amelyek egy-egy megye cigány népességének bizonyos jellemzőit fejezik ki. Regionális szinten ezek a problémák kevésbé jelentősek. A cigányvizsgálatban a településszintű adatok is reprezentatívabbak az adott dimenzióban, mint a megyei szintek a magukéban.

A regressziós elemzésben a függő változó alapját az 1990 és 2002 között regisztrált első szülések képezik. Az adatszolgáltatók a 2003-ban mintába került nők. Ennek megfelelően az adott időszakban szült, ám időközben elhunyt, intézményi háztartásba távozott stb. asszonyok szüléseiről nem lehet tudomásunk. A mintaalanyok közül 535-en szültek az adott időszakban első alkalommal. Az első szülés időpontjára számított anyai életkor képezte az eredeti, folytonos változót. A regressziós elemzéshez ezt a változót dichotomizáltuk oly módon, hogy a 18 éves koruk előtt szülő nők esetében a változó értéke 1, míg a legalább 18 évesek esetében 0 lett. Az adatfelvétel során korévekkel tudtunk számolni, így ha az anya a 18. születésnapja előtt, de annak naptári évében szült, őt már 18 évesnek kellett tekintenünk.

A vizsgált időszak kijelölése során fontos szempont volt, hogy a rendszerváltást követő időszakot tekintsük, továbbá hogy ne legyenek túl régi, ezáltal már esetleg torzuló adatok a változóban. Ugyanakkor a többváltozós elemzés

⁷ Az eljáráshoz kapcsolódó vitához lásd: Havas – Kemény – Kertesi 1998; Kertesi 1998; Ladányi – Szelényi 1997, 1998a,b.

magas elemszámot igényel, ami azt indokolja, hogy minél korábban kezdődjön a szóban forgó időszak.⁸

A munkaerő-piaci kilátások hatására vonatkozó első és az iskolázásra vonatkozó második hipotézist a regressziós modellben együtt kezeltük, mivel több változó mindkét hatásmechanizmusnak része. A munkához jutás esélyeit mindenekelőtt a KSH által közölt települési aktivitási rátákkal operacionalizáltuk.⁹ Ezt a mutatót az eredmények könnyebb interpretációja kedvéért százalékban fejeztük ki (azaz pl. 0,51 helyett 51-es értéket kapott a változó). A számításokat érdemben valószínűleg nem befolyásoló egyszerűsítésként a legutóbbi népszámlálási adatokat vettük alapul, és nem az utóbbi másfél évtized átlagát. A teljes népességre vonatkozó adatok mellett a cigányokra vonatkozó település-szintű aktivitási ráta minta alapján történő becslését is beillesztettük a modellbe. A munkaerő-piaci viszonyok mérése mellett az iskolázás és munkavállalás költségeit befolyásoló infrastrukturális tényezőket is figyelembe vettünk. Megvizsgáltuk, hogy volt-e az adott településen a megfigyelési időszak kezdetén vasútállomás, valamilyen gazdasági egység (központi) üzeme (ipartelep, mezőgazdasági nagyüzem központja vagy ÁFÉSZ-központ). Azt szintén számba vettük, hogy volt-e a vizsgált időszak kezdetén és végén is általános iskola a településen. Végül, a lehetőségek felsorolt változókkal nem mérhető tényezőinek legegyszerűbb proxyváltozójaként a településnagyságot is bevontuk a modellekbe.

A szegregációra vonatkozó harmadik hipotézist három változó segítségével operacionalizáltuk. A cigányvizsgálat kérdőívében szerepelt kérdés arra vonatkozóan, hogy a környéken kik laknak. E kérdés alapján egy dichotóm változót képeztünk, amely 1-es értéket vesz fel, ha a kérdezett család környezetében csak cigányok élnek, illetve zérust egyébként.¹⁰ A második szegregációs változó a lakás településen belüli (vagy azon kívüli) elhelyezkedését jelzi. Ez esetben is dichotóm változót készítettünk, amelynek értéke egyes, ha településen kívül fekvő lakásról, illetve zérus, ha településen belüli lakásról van szó. A többségi közösségtől elválasztó társadalmi távolságot próbáltuk meglehetősen közvetett módon becsülni azzal a változóval, amely a háztartás egy fogyasztási egységre jutó jövedelmét fejezi ki az adott régió nem cigány népességére vo-

⁸ A függő változó meghatározása más logikát is követhetett volna. Tekinthettük volna az időszak kezdetén, illetve végén 18 éves kohorszok közötti korosztályokat a változó alapjának. Ha ezzel a változóval végeztük el a regressziós becslést, akkor az alábbiakban közöltekhez nagyon hasonló eredményeket kaptunk.

⁹ Eredetileg kistérségi munkaerő-piaci adatokkal is számoltunk, azonban kisebb adathiányok miatt a következtetéseinket nem befolyásoló változót végül nem szerepeltettük a közölt modellekben.

¹⁰ A több válaszlehetőséget tartalmazó változó dichotomizálása a szülési adatok kétváltozós elemzésének tapasztalatai alapján, exploratív módon történt: a teljesen szegregáltak szülési adatai tértek el markánsan a többiekétől.

natkozó hasonló mutatójának százalékában. Az utóbbi indikátor forrása a TÁRKI Háztartás Monitor 2003-as adatelvétele.¹¹

A közösségen belüli befolyásra és a hagyományokra vonatkozó hipotézis operacionalizálásának tekinthető az a két változó, amely a 18 évesnél fiatalabb korban szülő cigány nők becsült százalékos arányát adja meg az adott településen, illetve a megyében az 1970-es és 1980-as évekre vonatkozóan. A retrospektív adatok konstruálása során az adott településen, illetve megyében jelenleg lakó nők adataira építünk. Végül két dichotóm változó jelzi, hogy az interjúalany oláh-cigány, illetve beás kötődésű-e. Tudatosan hagytuk ki a modellekből a települések cigány nőinek aktuális termékenységi mutatóit, ugyanis egy nem kellően operacionalizált modellben félrevezető lehet ennek a kontextuális változónak a használata (valójában más, a modellben nem szereplő változók hatása jelenne meg benne).

A többváltozós elemzés során nem hagyhatjuk figyelmen kívül az iskolázottság hatását. Azonban hangsúlyoznunk kell, hogy a fenti hipotézisekben megfogalmazottnál összetettebb kapcsolatrendszer feltételezhetünk a szülés időzítése, a fontosabb magyarázó tényezők és a képzettség között. Utolsó regressziós modellünket mindenesetre négy változóval egészítettük ki. Egyik a kért iskolázottságát méri dichotóm változóként, ahol a 8 általánosnál magasabb végzettséget szerzett, illetve most továbbtanuló nők kerültek az egyes kategóriába (a többiek esetében a változó értéke zérus). A másik az előző változó településszintű átlagát fejezi ki oly módon, hogy az általánosnál magasabb végzettségűek (illetve továbbtanulók) arányát mutatja a településen élő 18–59 éves cigányok százalékában. A harmadik változó a KSH adatai alapján jelzi a legalább középfokú végzettségűek arányát a településen élő összes 18 évesnél idősebb ember százalékában. A negyedik regionális szinten mutatja az 1989-ben már 18 éves cigány nők közül az általános iskola után továbbtanulók arányát (ők nyújthattak a rendszerváltás után szülőképes korba jutó nőknek életpályamintát). Ez utóbbi változó viszonylag erősen kötődik a harmadik hipotézishez is.

Az elemzés során a lehető legegyszerűbb, könnyen reprodukálható modellt választottuk. Dichotóm függő változójú logit-modellt (logisztikus regressziót) becsültünk, és még a magyarázó változók közötti interakciók vizsgálatától is eltekintettünk. Ugyanilyen megfontolásból a táblázatokban bemutatott, az SPSS-program által végzett becslések nem veszik figyelembe, hogy adataink fontos magyarázó változók szerint települési, megyei stb. szintű csoportokba rendeződnek. Ez az eljárás tehát nem adja vissza a változók között feltételezhető kapcsolatrendszer bonyolultságát, azonban néhány fontosabb összefüggést megmutat, továbbá könnyen megismételhető és továbbfejleszthető.

¹¹ A szóban forgó változó részletesebb leírásához lásd: Janky 2004.

Az eredmények

A figyelembe vett változók és a korai szülés esélye közötti nyers kapcsolatokat a függelékben található F1 és F2 táblázatokban foglaltuk össze. Az adatok kézzelfoghatóan mutatják az alábbi elemzésben bemutatott összefüggéseket. Ugyanakkor néhány esetben rávilágítanak arra is, hogy a kétdimenziós eljárások csalóka képet rajzolhatnak a változók közötti kapcsolatokról.

A regressziós vizsgálatban öt modellt állítottunk össze és teszteltünk. A legfontosabb eredményeket foglaltuk össze a 2. és 3. táblázatban. Az első három modell (2. táblázat) azt mutatja meg, hogy az egyes hipotézisekhez kötődő magyarázó tényezőknek milyen a magyarázóereje – elkülönítve a többi hipotézistől (az első két hipotézist a hozzájuk tartozó változók összefonódása miatt együtt kezeltük). Az egyes változókhoz tartozó együtthatók ezekben a csonka modellekben kevésbé relevánsak. A 4. modell tartalmazza mind a négy alapvető hipotézis változóit (3. táblázat). Ez esetben az egyes változókhoz tartozó együtthatókat és a teljes modell jellemzőit is bátrabban értelmezhetjük. Az 5. modellnek kiegészítő jelleggel részei az iskolázottság mutatói is (3. táblázat). A képzettséghez kötődő változók szerepeltetése elengedhetetlen a korai szülések magyarázatához, azonban ez esetben kölcsönös oksági viszonyról van szó.

2. A 18 évesnél fiatalabb korban történő szülés esélyét magyarázó
logit-modellek becslése a 2003-as cigányvizsgálat mintája alapján
(1990–2002 közötti szülések adatai)

*The estimation of the logit-models explaining the chance of a childbearing
under the age of eighteen on the basis of the sample of the Roma survey
carried out in 2003 (births between 1990 and 2002)*

A magyarázó változók leírása	1. modell	2. modell	3. modell
	exp(β) ¹²	exp(β)	exp(β)
Konstans	0,332**	0,411***	0,261***
A település lélekszámának logaritmus [†]	1,184**		
Van vasútállomás a településen (dichotóm) [‡]	0,448***		
Van gazdasági központ a településen (dichotóm) [‡]	1,249		
Van általános iskola a településen (dichotóm) [‡]	0,699		
A legalább 15 éves foglalkoztatottak aránya (%) a településen (KSH) [@]	0,986		
A munkával rendelkező 18–59 éves cigányok aránya (%) a településen (minta)	0,991		
A környéken csak cigány családok laknak (dichotóm)		1,258	
A lakás a településen kívül fekszik (dichotóm)		1,899*	
A fogyasztási egységre jutó jövedelem a régió nem cigány lakosai mediánjövedelmének %-ában		0,997	
A 18 éves kor előtt szülő cigány nők aránya (%) az 1970-es, 1980-as években a településen			0,993
A 18 éves kor előtt szülő cigány nők aránya(%) az 1970-es, 1980- as években a megyében			1,024**
Oláh cigány kötődésű (dichotóm)			0,867
Beás kötődésű (dichotóm)			0,319***
Esetszám	535	535	534
A helyesen besorolt esetek aránya	72%	72%	72%
Pszeudó R-négyzet (Nagelkerke-féle)	3%	1%	4%
–2log likelihood	626	631	620

*: $p < 0,1$, **: $p < 0,05$, ***: $p < 0,01$, †: 1990 és 2003 évek átlaga, ‡: 1990-ben, #: 1990-ben és 2003-ban, @: 2001-ben.

A részleges modellek (2. táblázat) önálló magyarázóereje nagyon csekély, még akkor is, ha figyelembe vesszük, hogy a függő változó értékét jelentős mértékben befolyásolják teljesen egyéni élethelyzetek és cselekedetek nem szándékolt következményei. Az első részleges modellben, ahol a munkaerőpiaci kilátások és az iskolai integráció esélyének szerepét vizsgáltuk, a közle-

¹² A változókhoz kapcsolódó együtttható azt mutatja meg, hogy hányszorosára nő (hányadrészére csökken) a korai gyermekvállalás esélyhányadosa (A korai szülés esélyhányadosa = [korai szülés valószínűsége / (1 – korai szülés valószínűsége)] a magyarázó változó egységnyi növekedése esetén. 1-hez közeli érték azt jelenti, hogy a szóban forgó változó értékének egységnyi változása nem változtatja meg jelentősen a korai gyermekvállalás esélyét. Nullához közeli vagy 1-nél lényegesen magasabb érték viszont nagymértékű befolyásra utal.

kedési infrastruktúra indikátora gyakorolja a legerősebb befolyást a korai szülés gyakoriságára. Azokon a településeken, ahol a kilencvenes évek elején volt vasútállomás, kevesebb mint a fele volt az esélye annak, hogy a nők 18 éves koruk előtt és nem utána születték első gyermeküket.¹³ Ez igazolja várakozásainkat. A modell becslése szerint (az F1 táblázatban látható kétdimenziós megoszláshoz hasonló módon) alacsonyabb a fiatalkori szülések aránya azokon a településeken, ahol van általános iskola, azonban a változó hatása nem szignifikáns. Várakozásainkkal ellentétben, hogy a több lehetőséget biztosító nagyobb településeken több az anya 18. életéve előtt vállalt gyermek. Ez elsősorban a speciális fővárosi helyzetnek tudható be. Budapesten az átlagosnál sokkal jobb életkilátások a cigányság termékenységének drasztikus csökkenését hozták magukkal az utóbbi másfél évtizedben, azonban a rendszerváltás idején tapasztalt igen magas termékenységi szint miatt a feltűnő visszaesés is legfeljebb az átlagos szülési ráta megközelítését jelentette (Janky 2005b). A regressziós modellben a munkaerő-piaci lehetőségek feltételezett közvetlen hatását nem tudtuk kimutatni. Ebből nem következik, hogy ilyen hatások ne érvényesülnének, csupán arról van szó, hogy az általunk használt változók nem alkalmasak a hipotetikus létező mechanizmus kimutatására.

A második részleges modell a társadalmi elkülönítés hatásának kimutatását célozza. A településen kívül élő roma nők körében 90 százalékkal magasabb a korai gyermekvállalás relatív esélye, mint a településeken belül élők között, még akkor is, ha figyelembe vesszük, hogy a településen kívül lakóknak eleve kisebb eséllyel vannak nem roma szomszédai (a lakás fekvésére vonatkozó változó együttthatója szignifikánsan különbözik egytől).

A harmadik, a hagyományokat vizsgáló modellből az derül ki, hogy a megyében a korábbi évtizedekben megfigyelhető szülési szokások valószínűleg befolyásolják az utóbbi 15 év termékenységi mintáit. Ez a részleges modell kontrollál a nyelvi-nemzetiségi kötődésre, amely hatása szintén szignifikánsnak bizonyult. A beás kötődésűek körében jóval alacsonyabb a korai gyermekáldás valószínűsége (a változó együttthatója szignifikánsan különbözik 1-től). Ez utóbbi részleges modellnek az illeszkedése a legjobb a három közül.

¹³ Tehát az esélyhányados (korai szülés valószínűsége / [1 – korai szülés valószínűsége]) csökken kevesebb mint a felére.

3. A 18 évesnél fiatalabb korban történő szülés esélyét magyarázó
logit-modellek becslése a 2003-as cigányvizsgálat mintája alapján
(1990–2002 közötti szülések adatai)

*The estimation of the logit-models explaining the chance of a childbearing
under the age of eighteen on the basis of the sample of the Roma survey
carried out in 2003 (births between 1990 and 2002)*

A magyarázó változók leírása	4. modell	5. modell
	exp(β)	exp(β)
Konstans	0,291	2,183
A település lélekszámának logaritmus [†]	1,126	1,023
Van vasútállomás a településen (dichotóm) [‡]	0,418 ***	0,475 **
Van gazdasági központ a településen (dichotóm) [‡]	1,379	1,655
Van általános iskola a településen (dichotóm) [#]	0,549	0,487
A legalább 15 éves foglalkoztatottak aránya (%) a településen (KSH) [@]	0,996	0,985
A munkával rendelkező 18–59 éves cigányok aránya (%) a településen	0,996	1,008
A környéken csak cigány családok laknak (dichotóm)	1,320	1,156
A lakás a településen kívül fekszik (dichotóm)	2,274 **	1,891 *
A fogyasztási egységre jutó jövedelem a régió nem cigány lakosai mediánjövedelmének %-ában	0,998	1,000
A 18 éves kor előtt szülő cigány nők aránya (%) az 1970-es, 1980-as években a településen	0,988 *	0,983 **
A 18 éves kor előtt szülő cigány nők aránya (%) az 1970-es, 1980-as években a megyében	1,022	1,012
Oláh-cigány kötődésű (dichotóm)	0,974	0,885
Beás kötődésű (dichotóm)	0,349 **	0,361 **
8 általánosnál magasabb végzettségű vagy most továbbtanuló (dichotóm)		0,095 ***
Legalább középfokú végzettségű 18–x évesek aránya (%) a településen (KSH) [§]		1,015
A 8 általánosnál magasabb végzettségű 18–59 éves cigányok aránya (%) a településen (minta)		0,970 **
A 8 általánosnál magasabb végzettségű legalább 32 éves nők aránya (%) régióként		0,967
Esetszám	534	534
A helyesen besorolt esetek aránya	72 %	73 %
Pszéudó R-négyzet (Nagelkerke-féle)	7 %	20 %
–2log likelihood	605	555

*: p<0,1, **: p<0,05, ***: p<0,01, †: 1990 és 2003 évek átlaga, ‡: 1990-ben, #: 1990-ben és 2003-ban, @: 2001-ben, §: 1990 és 2001 évek átlaga.

Az ismertetett négy hipotézisünk összes változóját tartalmazó negyedik modell (3. táblázat) magyarázóereje is viszonylag csekély, de már nem kirívóan alacsony. A három részleges modellből következőkhöz képest némileg változnak a levonható következtetések.

A legtöbb beépített változó hatása minimális, és ekkora mintaelemszám mellett bizonytalan is, hogy van-e egyáltalán az előrejelzettnek megfelelő irányú hatásuk a korai gyermekvállalás esélyére. Az összevont modellben sem sikerült kimutatni a munkaerő-piaci kilátások és a családalapítás közötti közvetlen kapcsolatot. A közlekedési lehetőségek indikátorának hatása ebben a mo-

dellben is szignifikáns. Ez részben a szegregációs hipotézist erősíti, hasonlóképpen az, hogy a településeken kívül élő roma nők szignifikánsan gyakrabban szülnek felnőtt koruk előtt gyermeket. Tehát az említett hatások a többi hipotézis változóival kontrollálva is szignifikánsak maradnak. A beás kötődésű fiatalok körében az összes többi változót figyelembe véve is az átlagosnál lényegesen alacsonyabb a 18 éves kor előtti szülés esélye. Az oláh cigány kötődés szintén a korai szülés esélyét csökkentő tényező, bár ekkora mintaelemszám esetén ezt nem jelenthetjük ki nagy bizonyossággal. Mindkét eredmény meglepő annak fényében, hogy a leginkább asszimilálódott romungróktól várhattunk volna karakteresebb igazodást a többség termékenységi magatartásához.

Változás viszont a részleges modellekből nyert eredményekhez képest, hogy a településnagyság indikátorának befolyása nem szignifikáns. Meglepő az a különbség, hogy a teljes modell szerint a jelenleg a településen élő idősebb roma nők tinédzserként vállalt szülei gyakorisága negatív kapcsolatban áll a rendszerváltás után felnőtté váló generáció körében tapasztalt arányokkal.

Az iskolázottsághoz kötődő változók érthető módon jelentősen javítják a modell illeszkedését – de ez a javulás a korábban kifejtett indokok miatt részben csalóka (5. modell, 3. táblázat). Az általános iskola után tovább tanulók körében a töredékére esik a tinédzserkori gyermekáldás esélye (lásd ehhez az F1 táblázatot is), és a közvetlen (roma) környezet iskolázottsági mintái is számítanak. (Mivel a környezet iskolázottsági mintáit ugyancsak formálják a gyermekvállalási szokások, így azok sem tekinthetők teljesen független változóknak.)

Az elemzésünkben használt változók segítségével nem tudtuk kimutatni a munkaerő-piaci perspektíváknak a gyermekvállalás időzítésére gyakorolt közvetlen hatását. Korlátozott mértékben sikerült prezentálni a szegregáció befolyását. A cigányságon belüli egyes nyelvi-nemzetiségi alcsoportok többiekétől markánsan eltérő viselkedése (elsősorban a beás kötődésűek későbbi gyermekvállalása) a szubkultúrákban őrzött attitűdök jelentőségére utal. A beások gyakorlatának tanúsága szerint ez nem csak azt jelentheti, hogy az egyes szubkultúrák valamilyen erővel kötődnek a korábbi generációk szokásaihoz, hanem hogy a szokások megváltoztatásának sebességében is kimutathatók a szubkulturális hagyományok hatásai. A beás kötődésűek között a korábbi generációkban jellemző korai gyermekvállalás a hasonló körülmények között élő többi cigány körében nem tapasztalható módon vált egyre ritkábbá a kilencvenes évekre.

Összegzés

Tanulmányunkban a cigány nők korai gyermekvállalását meghatározó tényezők vizsgálatára tettünk kísérletet. Elemeztük az iskolai és a munkaerő-piaci esélyek, továbbá a szegregáció hatását. Emellett megvizsgáltuk a termékenysé-

gi magatartás szubkulturális hagyományainak szerepét is. Az iskolai pályafutás és a gyermekvállalás kölcsönhatását szintén figyelembe vettük. Regressziós becsléseket végeztünk arra vonatkozóan, hogy az egyes változók milyen önálló hatással vannak a 18 éves kort megelőzően történő szülések esélyére. Az általunk alkalmazott modell becslési eredményei arra utalnak, hogy a munkaerőpiaci kilátások közvetlen szerepe csekély, és korlátozott a szegregáció hatása is. A sokkal perspektivikusabb településeken és régiókban élő cigány nők is többnyire hasonló gyakorisággal válnak igen fiatalon anyává, mint a reménytelen, gettósodó kistérségek elcigányosodó falvaiban élők. Bizonyos erős szubkulturális hatások viszont kimutathatók. A beások körében jóval alacsonyabb azok aránya, akik 18 éves koruk előtt szünek gyermeket, és ez a különbség nem vezethető vissza az általunk számításba vett egyéb befolyásoló tényezők hatására. Az eltérés iránya önmagában is meglepő, és még érdekesebb annak fényében, hogy a korábbi évtizedekben ilyen különbség nem volt megfigyelhető.

Az eredmények mindenképpen további vizsgálódásra sarkallják a kutatót. Az integráció kilátása, a szegregáció mértéke és a termékenységi magatartás közötti kapcsolatra vonatkozó feltevéseknek viszonylag kiforrott az elméleti megalapozottságuk, és a hazai cigányságra vonatkozó egyes esettanulmányok ugyanezt támasztják alá (pl. Durst 2001, 2006; Ladányi – Szelényi 2004). Az adatok nem mondanak ellent annak az interpretációnak, hogy a külvilágtól elzárt, gettósodó falvakban maradhat fenn, illetve terjedhet a korai gyermekvállalás. Szóba jöhet itt annak lehetősége, hogy túlságosan elnagyolt mértékeket választottunk a munkaerő-piaci helyzet és az egyéb körülmények leírására. Durst (2006) összehasonlító vizsgálatai olyan potenciális befolyásoló tényezőkre mutatnak rá, amelyeket mi nem mértünk, és egy részüket a rendelkezésünkre álló adatok segítségével nem is mérhetünk.

Az oksági elemzés egyik kiindulópontjául szolgált egyes cigánycsoportok között megfigyelhető, első látásra nehezen érthető különbségek talánya. Azt reméltük, hogy néhány alapvető változót alkalmazó regressziós elemzés kimutatja, hogy honnan ered a beás cigányoknak a többiekétől egyre inkább eltérő termékenységi magatartása. Nos, a regressziós modellekből nyert eredmények szerint is szembetűnő a beások eltérő viselkedése, miközben a legtöbb figyelembe vett egyéb tényező hatása minimális. Azaz nem jutottunk közelebb a rejtély megoldásához. A kutatás következő fázisának feladata, hogy megtaláljuk a kultúrájukban, történelmükben azokat a faktorokat, melyek a tizenéves anyák arányának zuhanásához vezettek körükben. Kézenfekvő hipotézis, hogy a beások többégy társadalmi környezete befogadóbb, jobban segíti a pozitív alkalmazkodást. A Dunántúlon valóban általában ritkább a cigányok korai gyermekvállalása, mint keleten, azonban a beások magatartása a velük egy lakóhelyen élő többi cigányétól is eltérő. Kutatásunk későbbi fázisában vizsgálni kívánjuk azt a hipotézist is, amely a beások késői letelepedésének és falvakba költözésének bizonyos hatásaira alapoz. Eszerint az életkörülmények

státusemelkedéssel járó radikális megváltozása arra ösztönözhetette a beásokat, hogy az új feltételekhez igazodó konvencióik kialakítása során erősebben támaszkodjanak az ott élő többségi társadalom kínálta kulturális mintákra, mint a saját falusi hagyományaikat már korábban (részben az akkori többségi mintákra támaszkodva) megteremtő cigánycsoportok.

IRODALOMJEGYZÉK

- Durst Judit (2001): Nekem ez az élet, a gyerekek. Gyermekvállalási szokások változása egy kistelepülési cigány közösségben. *Századvég*, 3. sz. 71–92.
- Durst Judit (2006): *Kirekesztettség és gyermekvállalás*. PhD-értekezés, BCE, Budapest.
- Fleck Gábor – Virág Tünde (1999): *Egy beás közösség múltja és jelene*. MTA PTI Etnoregionális Kutatóközpont, Budapest.
- Havas Gábor – Kemény István – Kertesi Gábor (1998): A relatív cigány a klasszifikációs küzdőtéren. *Kritika*, március.
- Janky Béla (1999): A cigány nők helyzete. In Pongrácz Tiborné – Tóth István György (szerk.): *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 1999*. Munkaügyi Minisztérium – TÁRKI, Budapest, 217–238.
- Janky Béla (2004): A cigány családok jövedelmi helyzete. In Kolosi Tamás – Tóth István György – Vukovich György (szerk.): *Társadalmi Riport 2004*, TÁRKI, Budapest, 400–413.
- Janky Béla (2005a): A gyermekvállalás időzítése a cigány nők körében. *Beszélő*, III/X, Január.
- Janky Béla (2005b): A cigány nők társadalmi helyzete és termékenysége. In Nagy Ildikó – Pongrácz Tiborné – Tóth István György (szerk.): *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 2005*. SZCSEM – TÁRKI, Budapest.
- Kelly, M. P. F. (1998): Társadalmi és kulturális tőke a városi gettóban: következmények a bevándorlás gazdaság-szociológiájára. In Lengyel Gy. – Szántó Z. (szerk.): *Tőkefaják*. Aula, Budapest. Eredetileg megjelent: Towanda's Triumph: Social and Cultural Capital in the Transition to Adulthood in the Urban Ghetto. *International Journal of Urban and Regional Research* 18 (1994): 88–111.
- Kemény István (szerk.) (1976): *Beszámoló a magyarországi cigányok helyzetével foglalkozó, 1971-ben végzett kutatásról*. MTA Szociológiai Kutató Intézet, Budapest.
- Kemény István (2004): A magyarországi cigány népesség demográfiája. *Demográfia*, 47. 3–4. sz. 335–346.
- Kemény István – Havas Gábor (1996): Cigánynak lenni. In Andorka R. – Kolosi T. – Vukovich Gy. (szerk.): *Társadalmi Riport 1996*. TÁRKI, Budapest, 352–380.
- Kemény István – Janky Béla (2003a): A 2003. évi cigány felmérésről. – Népesedési, nyelvhasználati és nemzetiségi adatok. *Beszélő*, III/VIII, Október, 64–76.
- Kemény István – Janky Béla (2003b): A cigányok foglalkoztatottságáról és jövedelmi viszonyairól. *Esély*, 6. sz. 58–73.
- Kemény István – Janky Béla – Lengyel Gabriella (2004): *A magyarországi cigányság 1971–2003*. Gondolat, Budapest.
- Kertesi Gábor (1998): Az empirikus cigánykutatások lehetőségéről. *Replika*, 29.

- Kertesi Gábor (2005): *A társadalom peremén: Romák a munkaerőpiacon és az iskolában*. Osiris, Budapest.
- Központi Statisztikai Hivatal (2004a): *Statisztikai Évkönyv 2003*. KSH, Budapest.
- Központi Statisztikai Hivatal (2004b): *Demográfiai Évkönyv 2003*. KSH, Budapest.
- Ladányi János – Szelényi Iván (1997): Ki a cigány? *Kritika*, december.
- Ladányi János – Szelényi Iván (1998a): Az etnikai besorolás objektivitásáról. *Kritika*, március.
- Ladányi János – Szelényi Iván (1998b): Még egyszer az etnikai besorolás objektivitásáról. *Replika*, 30.
- Ladányi János – Szelényi Iván (2004): *A kirekesztettség változó formái*. Napvilág, Budapest.
- Pongrácz Tiborné – S. Molnár Edit (1994): *Serdülőkorban szült anyák társadalmi, demográfiai jellemzőinek longitudinális vizsgálata*. KSH NKI Kutatási jelentései 53. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest.
- Spéder Zsolt (2004): Gyermekvállalás és a párkapcsolatok alakulása. In Kolosi T. – Tóth I. Gy. – Vukovich Gy. (szerk.): *Társadalmi riport 2004*. TÁRKI, Budapest, 137–151.

Tárgyszavak:

Etnikum
Mintavételes kutatás
Termékenység

FÜGGELÉK

*Kétdimenziós eredmények**F1. táblázat*

A 18 éves koruknál fiatalabban szülő cigány nők aránya a dichotóm magyarázó változók különböző kategóriáiban

The proportion of the Roma women giving birth under the age of eighteen in the different categories of the dichotome explaining variables

Magyarázó változók	Nem/Nincs	Igen/Van
Van-e vasút	34%	26%
Van-e gazdasági központ	29%	28%
Van-e általános iskola	31%	28%
Környéken csak cigányok laknak-e	27%	32%
A lakás a településen kívül fekszik-e	27%	42%
Oláh cigány kötődésű-e	28%	28%
Beás kötődésű-e	30%	14%
Továbbtanult-e	34%	4%

F2. táblázat

A 18 éves koruknál fiatalabban szülő cigány nők aránya a folytonos magyarázó változók értékei alapján képzett egyforma nagyságú csoportokban

The proportion of the Roma women giving birth under the age of eighteen in the groups of equal size formed on the basis of the values of the continuous explaining variables

Magyarázó változók	Alacsony Alsó harmad	Közepes Középső harmad	Magas Felső harmad
A foglalkoztatottság szintje a településen	30%	29%	26%
A munkával rendelkező cigányok aránya a településen	32%	27%	26%
Relatív jövedelemszint	33%	27%	24%
A fiatalon szülő cigány nők aránya a településen (1970–89)	26%	28%	30%
A fiatalon szülő cigány nők aránya a megyében (1970–89)	23%	29%	32%
A minimálisan szakmunkás végzettségű cigányok aránya a településen	37%	25%	22%
A minimálisan szakmunkás végzettségű 32–x éves cigány nők aránya a régióban	32%	20%	26%

**FACTORS DETERMINING THE ROMA WOMEN'S
EARLY CHILDBEARINGS***Abstract*

Nowadays the two-third parts of the young Roma women give birth to their first children before the age of twenty and three of ten among them are already mothers at the age of eighteen. Those who give the possibility of obtaining the secondary school-leaving certificate up because of the founding a family can lose the chance of having a stable job even for their whole lives. The author examines the role of the perspectives on the labour market, the segregation and some Roma communities' local traditions in the chance of early childbearing. He also deals with the role of education in this respect. According to his results there is no direct connection between the perspectives on the labour market and the timing of the childbearing. The impact of segregation on the young Roma women's behaviour can also be pointed out but only to a small extent. On the contrary, the impact of some sub-cultures is obvious: among women belonging to the Beas community, who mainly live in the south-western part of the country, the frequency of early childbearing (under the age of eighteen) has been well below the average of the whole Roma community for about fifteen years.